

Aleksandra Hyla
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
e-mail: aleksandrahyla@wp.pl
ORCID: 0000-0001-7813-1447

Istota zadośćuczynienia oraz czynniki wpływające na jego wysokość

The essence of compensation and factors affecting its amount

1. Wprowadzenie

Zadośćuczynienie pieniężne stanowi jeden ze sposobów naprawienia szkody niemajątkowej w ramach odpowiedzialności deliktowej. W art. 417², 445, 446 § 4 i 448 k.c.¹ ustawodawca przewidział cztery przypadki, w których istnieje możliwość przyznania zadośćuczynienia przy każdorazowym spełnieniu przesłanki doznania krzywdy wyrządzonej czynem niedozwolonym. Bez znaczenia pozostaje podstawa odpowiedzialności z tego tytułu. Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę może być również zasądzone w postępowaniu karnym na podstawie art. 46 § 1 k.k.² od skazywanego sprawcy szkody, a także na podstawie art. 78 § 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych na rzecz twórcy, którego autorskie prawo osobiste naruszono³. Stanowi ono również sankcję, którą może ponieść pracodawca na podstawie Kodeksu pracy za stosowanie mobbingu. Pracownik, u którego mobbing

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2020 poz. 1740, 2320.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2020 poz. 1444, 1517.

³ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, t.j. Dz.U. 2019 poz. 1231; 2020 poz. 288.

wywołał rozstrój zdrowia, może bowiem dochodzić od pracodawcy na podstawie art. 94³ § 3 k.p. odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Ponadto, zadośćuczynienie zostało również unormowane w przepisach innych ustawy z dnia 6 listopada 2008 roku o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta⁴ czy też ustawy z dnia 23 lutego 1991 roku o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego⁵.

Tak wszechstronna regulacja, przewidująca możliwość zasądzenia zapłaty sumy pieniężnej za doznane przez poszkodowanego cierpienia, stanowi konsekwencję istnienia zasady moralnej w oparciu o którą krzywda wyrządzona drugiemu człowiekowi powinna zostać naprawiona. Zasada ta wynika z porządku aksjologicznego i stanowi gwarancję konstytucyjną w polskim porządku prawnym.

2. Funkcje zadośćuczynienia

Zadośćuczynienie pieniężne pełni przede wszystkim funkcję kompensacyjną⁶. Przyznana suma pieniężna ma wynagradzać doznane cierpienia fizyczne i psychiczne, a co za tym idzie ma stanowić pewnego rodzaju ekwiwalent poniesionej szkody niemajątkowej. Wysokość zadośćuczynienia musi przedstawiać odczuwalną wartość ekonomiczną adekwatną do warunków gospodarki rynkowej⁷.

Wart podkreślenia jest fakt, że żadne środki prawne nie są w stanie w pełni zatrzeć w świadomości poszkodowanego doznanej krzywdy. Zasądzenie przez sąd sumy pieniężnej nie sprawi, że osoba skrzywdzona zapomni o negatywnych przeżyciach, których doświadczyła. Jednocześnie uniwersalność zastosowania pieniądza we współczesnym konsumpcyjnym modelu życia sprawia, że zadośćuczynienie pieniężne wydaje się być najbardziej efektywnym instrumentem ochrony wartości niemajątkowych. Choć za pomocą środków pieniężnych nie jest możliwe uleczenie cierpienia poszkodowanego, to z drugiej strony nie ulega wątpliwości, że zasądzona suma

⁴ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, t.j. Dz.U. 2020 poz. 849.

⁵ Ustawa z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, t.j. Dz.U. 2020 poz. 1820.

⁶ A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1975, s. 89.

⁷ Wyrok SN z 26 listopada 2019 r., IV CSK 386/18, LEX 2786140.

pieniężna może być źródłem pozytywnych przeżyć, które również nie znajdują odzwierciedlenia w wartościach materialnych. W przypadku zadoścuczynienia mamy więc do czynienia ze specyficznym zagadnieniem, w przypadku którego przedmiot ochrony ma charakter niemajątkowy, a środek ochrony przyjmuje postać wyrażalną w pieniądzu. To zjawisko powoduje daleko idące konsekwencje, mogące budzić problemy przy ustalaniu wzajemnych relacji między naruszonym dobrem i wywołaną szkodą niemajątkową a ujętym w pieniądzu zadoścuczynieniem, którego celem jest wyrównanie doznanego uszczerbku⁸.

W sprawach, w których przedmiotem jest ustalenie wysokości zadoścuczynienia, sądy muszą zmierzyć się z trudnym zadaniem wyważenia adekwatności zastosowanego środka ochrony w postaci sumy pieniężnej do wyrządzonej szkody niemajątkowej. Z tego też powodu funkcja kompensacyjna zadoścuczynienia musi być rozumiana odmiennie od kompensacji zachodzącej przy roszczeniach odszkodowawczych, gdzie co do zasady ma miejsce całkowite wyrównanie powstałej szkody majątkowej⁹. W przypadku zadoścuczynienia wyłącznie poszkodowany może ocenić, czy wysokość sumy pieniężnej odpowiada rozmiarowi doznanej szkody niemajątkowej, a zatem czy wypłacone świadczenie spełni funkcję kompensacyjną. Jednocześnie Sąd Najwyższy wskazuje, że funkcja kompensacyjna zadoścuczynienia ta powinna być ujmowana szeroko i nie ograniczać się jedynie do finansowych korzyści przysparzanych w majątku poszkodowanego. W przypadku zadoścuczynienia kompensacja dokonuje się głównie w sferze psychicznej poszkodowanego. Przywrócona zostaje równowaga emocjonalna, naruszona przez doznane cierpienia psychiczne, a takie ujęcie funkcji zadoścuczynienia pozwala na ściśle powiązanie kompensacji z satysfakcją¹⁰.

Roszczenie o zadoścuczynienie pieniężne spełnia nie tylko funkcję kompensacyjną, ale również funkcję prewencyjno-wychowawczą. Przyznanie przez sąd zadoścuczynienia powinno powstrzymać sprawcę od dalszych naruszeń wartości niemajątkowych, a jednocześnie stanowić jasne przesłanie dla innych potencjalnych naruszcycieli, że działania takie są negatywnie odbierane przez społeczeństwo i mogą się spotkać z określoną reakcją organów państwa¹¹.

⁸ J. Matys, *Model zadoścuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 14.

⁹ Tamże.

¹⁰ Wyrok SN z 17 lipca 2019 r., I PK 68/18, LEX 2696942.

¹¹ I. Dyka *Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadoścuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001, nr 3, s. 637.

Do czasu wejścia w życie nowelizacji Kodeksu cywilnego w 1996 r. doktryna przedstawiała również pogląd o represyjnej funkcji zadośćuczynienia. Uprzednie brzmienie art. 448 k.c. dawało możliwość przyznania zadośćuczynienia wyłącznie na rzecz organizacji Polski Czerwony Krzyż, a więc podmiotu, któremu sprawca naruszenia nie wyrządził szkody swoim zachowaniem. Obecnie, na mocy wyżej wskazanego przepisu, poszkodowany może domagać się odpowiedniej sumy pieniężnej na swoją rzecz lub na wskazany przez siebie cel społeczny¹². Zdaniem części autorów obowiązek wpłaty określonej kwoty na cel społeczny spoczywający na sprawcy naruszenia może być utożsamiany z represją. Z drugiej strony można go łączyć z funkcją kompensacyjną zadośćuczynienia, ponieważ skorzystanie przez poszkodowanego ze swojego uprawnienia do żądania przekazania sumy pieniężnej na konkretny cel społeczny niewątpliwie będzie stanowić dla niego źródło pozytywnych przeżyć psychicznych, a więc również kompensować w pewnym wymiarze doznaną krzywdę¹³.

Na represyjny charakter zadośćuczynienia wskazuje Sąd Najwyższy, podkreślając, że „obowiązek jego zapłaty powinien dla sprawcy szkody stanowić sankcję stosowną do popełnionego czynu¹⁴”, a jego wysokość powinna być dla sprawcy odczuwalna. Ponadto, w ramach represyjnej funkcji zadośćuczynienia sąd powinien uwzględnić zachowanie sprawcy krzywdy po jej wyrządzeniu oraz to, czy sprawca podjął czynności mające na celu usunięcie skutków swojego działania¹⁵.

Zarówno funkcja prewencyjno-wychowawcza zadośćuczynienia, jak i funkcja represyjna stanowią jedynie uzupełnienie kluczowej funkcji kompensacyjnej. Najistotniejszym celem zadośćuczynienia jest bowiem wynagrodzenie doznanej przez poszkodowanego krzywdy, co ma umożliwić mu uzyskanie satysfakcji, korzystnie wpływającej na jego samopoczucie i pozwalającej zniwelować negatywne przeżycia wywołane czynem niedozwolonym¹⁶.

¹² Tamże.

¹³ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1999, s. 79.

¹⁴ Wyrok SN z 27 marca 2019 r., V CSK 77/18, LEX 2652328.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

3. Fakultatywność przyznania poszkodowanemu zadośćuczynienia

Zadośćuczynienie należy do świadczeń fakultatywnych. W kompetencji sądu pozostaje uznanie w kontekście całokształtu okoliczności faktycznych konkretnej sprawy, czy osobie, której została wyrządzona szkoda należy się zadośćuczynienie i ewentualnie w jakiej wysokości¹⁷.

Fakultatywność ta wybrzmiewa wprost z przepisów art. 445, 446 § 4 i art. 448 k.c., w których zawarto formułę „sąd może przyznać”. Zabrakło jej tylko w art. 417² k.c.¹⁸, jednak w tym przypadku fakultatywność zadośćuczynienia wynika z samej istoty odpowiedzialności na zasadach słuszności mającej charakter uznaniowy¹⁹.

Uznaniowość przyznawania zadośćuczynienia nie oznacza jednak, że odmowa jego zasądzenia może być dowolna. Co prawda sąd może odmówić przyznania poszkodowanemu sumy pieniężnej nawet gdy formalnie spełnione zostały wszystkie przesłanki uzasadniające jego zasądzenie, jednak w takim przypadku musi swoje stanowisko odpowiednio uzasadnić, opierając się na przesłankach obiektywnych²⁰. Uznanie sędziowskie nigdy nie jest całkowicie swobodne i podlega kontroli instancyjnej.

4. „Odpowiednia suma” zadośćuczynienia

W dyspozycji art. 445 § 1 k.c. zawarto sformułowanie „odpowiednia suma”, którą sąd może przyznać poszkodowanemu tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Ustawodawca nie sprecyzował jednak zasad ustalania jej wysokości, dlatego ma ona charakter nieokreślony i pozostaje w granicach swobodnego uznania sędziowskiego²¹. Oczywiście, w orzecznictwie wypracowano kryteria, którymi należy kierować się przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia, jednak to sąd jest podmiotem decydującym o jego wysokości.

Wykładnia pojęcia „odpowiedniej sumy” była wielokrotnie dokonywana przez sądy. Aby suma była odpowiednia, organ orzekający w trakcie jej sza-

¹⁷ Wyrok SN z 18 lutego 2010 r., II CSK 434/09, LEX 602683.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Tom III. *Zobowiązania. Część ogólna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, LEX – komentarz do art. 445 k.c.

²⁰ S. Garlicki, *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1971, s. 480.

²¹ Wyrok SN z 23 stycznia 2019 r., V KK 263/18, LEX 2615849.

cowania powinien uwzględniać wszystkie okoliczności sprawy²². Celem omawianego roszczenia jest uzyskanie kompensacji za doznaną krzywdę, dlatego też przy ocenie, jaka suma będzie „odpowiednia” nie jest zasadne bezpośrednio odwoływanie się do kryteriów branych pod uwagę przy szacowaniu szkody majątkowej²³. Ustalając wysokość zadośćuczynienia nie należy również przeliczać procentu uszczerbku na zdrowiu na określoną kwotę, ponieważ taki procentowy uszczerbek nie stanowi wyłącznego wyznacznika rozmiaru doznanej krzywdy i musi być oceniany razem z innymi okolicznościami konkretnej sprawy²⁴. Dokonując oceny, jaka suma zadośćuczynienia będzie *in casu* odpowiednia, sąd powinien brać pod uwagę zarówno czynniki obiektywne, takie jak długotrwałość cierpień czy okres hospitalizacji, jak i czynniki indywidualne, charakteryzujące poszkodowanego, takie jak wpływ doznanej szkody na plany życiowe, predyspozycje psychiczne czy podatność na niektóre urazy. Taki rodzaj podejścia najszerzej realizuje zasadę kompensacyjną zadośćuczynienia²⁵. Nie wystarczy zatem wyłącznie ogólne stwierdzenie przez sąd, że szkodą powoda jest ból i cierpienie spowodowane doznanym urazem ciała, ale konieczne jest wskazanie konkretnych okoliczności charakteryzujących związaną z tym krzywdę²⁶.

Ponadto, jak zostało już wyżej wspomniane, kluczową funkcją instytucji zadośćuczynienia jest kompensacja doznanej krzywdy, dlatego też wysokość zasądzonej sumy pieniężnej nie może stanowić jedynie zapłaty symbolicznej²⁷. Z drugiej jednak strony, wysokość ta nie może być nadmierna w stosunku do doznanej krzywdy. Wydaje się więc, że dążenie do osiągnięcia równowagi w tej kwestii najlepiej oddaje znaczenie sformułowania „odpowiedniej sumy”.

5. Czynniki wpływające na wysokość zadośćuczynienia

W procesach, których przedmiotem jest zasądzenie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, ustalenie jego słusznej wysokości zawsze stanowi kwestię sporną. Określenie wysokości świadczenia ustawodawca pozostawił ocenie sędziowskiej. Przepisy nie dość, że w żaden sposób nie konkretyzują zasad

²² Wyrok SN z 9 listopada 2007 r., V CSK 245/07, LEX 369691.

²³ Wyrok SN z 11 października 2002 r., I CKN 1065/00, LEX 33290.

²⁴ M. Fras, M. Habdas, *Kodeks cywilny. Komentarz*. Tom III. *Zobowiązania. Część ogólna* (art. 353-534), Komentarze Praktyczne, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 644 – komentarz do art. 445 k.c.

²⁵ Tamże.

²⁶ Wyrok SN z 22 czerwca 2005 r., III CK 392/04, LEX 177203.

²⁷ Wyrok SN z 26 listopada 2019 r., IV CSK 386/18.

ustalania jego wysokości, to z ich brzmienia nie sposób nawet wyprowadzić jakichkolwiek wskazówek w tej materii. Mimo iż w orzecznictwie zasady zostały w pewnym stopniu wypracowane, nie stanowią one katalogu zamkniętego.

Zagadnienie zasad ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego stanowi więc stały problem często poruszany w judykaturze²⁸.

Przez bardzo długi okres czasu, począwszy od orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1965 roku²⁹, w orzecznictwie przyjmowano, że kwota zasądzona tytułem zadośćuczynienia za krzywdę powinna być umiarkowana, tzn. powinna być „utrzymana w rozsądnych granicach, odpowiadających aktualnym warunkom i przeciętnej stopie życiowej społeczeństwa”³⁰. Stanowisko to zostało jednak w dużym stopniu wyparte pod wpływem krytyki. W wyroku z dnia 30 stycznia 2004 roku³¹, a następnie w wyroku z dnia 10 marca 2006 roku³² Sąd Najwyższy wskazał, że zasada miarkowania wysokości zadośćuczynienia, łącząca jego wysokość z stopą życiową społeczeństwa, ma jedynie uzupełniający charakter w stosunku do rozmiaru szkody niemajątkowej. Wynika to z faktu, że w obecnej sytuacji społeczno-gospodarczej, polskie społeczeństwo jest bardzo zróżnicowane pod względem poziomu życia i zasobności majątkowej. Uznanie więc, że wysokość stopy życiowej społeczeństwa może rzutować na wysokość zadośćuczynienia wyłącznie w sposób uzupełniający stanowi urzeczywistnienie zasady sprawiedliwości społecznej wysłowionej w art. 2 Konstytucji RP³³. Ponadto, powołanie się na zasadę miarkowania wysokości zadośćuczynienia „nie może prowadzić do podważenia kompensacyjnej funkcji zadośćuczynienia”³⁴.

Trzeba więc rozważyć, jaki sposób określania wysokości zadośćuczynienia, a więc uwzględnienia jakich czynników, pozwoli na realizację powyżej wskazanych celów.

Bezspornie uznaje się, że wysokość zadośćuczynienia zależy od całokształtu okoliczności związanych bezpośrednio z osobą poszkodowanego³⁵. Na wysokość

²⁸ M.in. wyrok SN z 3 maja 1972 r., I CR 106/72, LEX 7085; wyrok SN z 22 kwietnia 1985 r., II CR 94/85, LEX 8713; wyrok SN z 10 lutego 2004 r., IV CK 355/02, LEX 897875; wyrok SN z 24 marca 2011 r., I CSK 389/10, LEX 848122.

²⁹ Orzeczenie SN z 24 czerwca 1965 r., I PR 203/65, LEX 13394.

³⁰ Tamże.

³¹ Wyrok SN z 30 stycznia 2004 r., I CK 131/03, OSN 2005, nr 2, poz. 40.

³² Wyrok SN z 10 marca 2006 r., IV CSK 80/05, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2007, nr 1, poz. 11.

³³ Wyrok SN z 14 stycznia 2011 r., I PK 145/10, OSNP 2012, nr 5-6, poz. 66; wyrok SN z 17 lipca 2019 r., I PK 68/18.

³⁴ Wyrok SN z 10 marca 2006 r., IV CSK 80/05.

³⁵ M.in. wyrok SN z 3 lipca 2013 r., V KK 464/12, LEX 1341290; wyrok SN z 9 listopada

zadośćuczynienia ma wpływ wiele składowych zróżnicowanych ze względu na konkretną sytuację. Nie ma wątpliwości, że głównym wyznacznikiem wysokości jest rozmiar krzywdy. W orzecznictwie wielokrotnie podkreślano, że na rozmiar krzywdy, a w konsekwencji wysokość zadośćuczynienia, składają się cierpienia fizyczne i psychiczne, których rodzaj, natężenie i czas trwania należy każdorazowo określić w okolicznościach faktycznych sprawy³⁶. Ponadto sąd powinien uwzględnić również takie czynniki jak: charakter i intensywność cierpień fizycznych i psychicznych, stopień trwałego kalectwa, rokowania na przyszłość, utrata szans na normalne życie czy poczucie bezradności i nieprzydatności społecznej³⁷. Oczywiście, czynników mogących mieć znaczenie dla określenia wysokości zadośćuczynienia jest znacznie więcej i nie sposób wskazać wszystkich.

Warto również podkreślić, że mierzenie krzywdy wyłącznie stopniem uszczerbku na zdrowiu nie znajduje podstawy w art. 445 § 1 k.c. Odrzuca się również „taryfowanie” krzywdy i zadośćuczynienia na wzór ubezpieczeń od nieszczęśliwych wypadków. Wysokość zadośćuczynienia musi mieć charakter indywidualny, dlatego niedopuszczalne jest stosowanie jakichś uśrednionych kwot czy stawek za każdy procent uszczerbku na zdrowiu³⁸.

Ponadto, przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia sąd nie może uwzględniać otrzymanego przez poszkodowanego odszkodowania z tytułu własnego ubezpieczenia od nieszczęśliwych wypadków. Wypaczałoby to istotę ubezpieczenia, którego celem z pewnością nie jest łagodzenie odpowiedzialności sprawcy³⁹.

Z orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika również, że sądy nie mogą brać pod uwagę stanu majątkowego sprawcy szkody⁴⁰. Poziom życia poszkodowanego również nie może być zaliczany do czynników wyznaczających rozmiar doznanej krzywdy i wpływających na wysokość zadośćuczynienia⁴¹. Warto tu powołać stanowisko A. Szpunara, zgodnie z którym „możliwość” zrekompensowania krzywdy z własnych środków majątkowych poszkodowanego nie uzasadnia

2007 r., V CSK 245/07; wyrok SA w Łodzi z 5 lutego 2014 r., I ACa 936/13, LEX 1439218; wyrok SA w Katowicach z 20 stycznia 2014 r., I ACa 763/13, LEX 1428063.

³⁶ Wyrok SN z 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05 LEX 153254; tak też M. Nesterowicz, *Cywilne prawo – zobowiązania zadośćuczynienie a rozmiar krzywdy. Glosa do wyroku SN z dnia 20 kwietnia 2006 r.*, IV CSK 99/05, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2009, nr 4, poz. 40 c, s. 263.

³⁷ Wyrok SN z 30 stycznia 2014 r., III CSK 69/13, LEX 1463872.

³⁸ M. Nesterowicz, *Cywilne prawo...*, s. 263.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Wyrok SN z 7 października 1998 r., I KKN 418/98, LexPolonica 353779.

⁴¹ Wyrok SN z 17 września 2010 r., II CSK 94/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 44.

odmowy zadośćuczynienia”⁴². Mając na uwadze powyższe założenie, można zauważyć, że dobra sytuacja majątkowa poszkodowanego nie powinna powodować przyznania niższej kwoty tytułem zadośćuczynienia. Tego typu postawa byłaby sprzeczna z kompensacyjnym charakterem zadośćuczynienia, ponieważ zakres cierpień poszkodowanego, wynikający z doznanej krzywdy, jest taki sam, niezależnie od poziomu życia poszkodowanego⁴³.

Za istotną okoliczność indywidualizującą rozmiar krzywdy należy z kolei uznać wiek poszkodowanego. Uwzględnienie tego czynnika nie oznacza dyskryminacji ze względu na wiek⁴⁴. Niewątpliwie utrata szans na prowadzenie normalnego życia, możliwości realizacji zamierzonych celów, zainteresowań i pasji jest szczególnie dotkliwa dla człowieka młodego, który na skutek poniesionej krzywdy doznał utraty zdrowia będąc do tej pory w pełni sił i możliwości⁴⁵. Pozbawienie poszkodowanego zdolności do pracy i możliwości samorealizacji czy zwyczajnego czerpania przyjemności z życia z pewnością wywołuje silniejsze cierpienia psychiczne u człowieka młodego, niż u człowieka w wieku dojrzałym czy wręcz podeszłym. Poczucie krzywdy będzie zdecydowanie głębsze u człowieka, który doznał kalectwa, będąc w pełni sił, niż u człowieka dotkniętego ograniczeniami związanymi z podeszłym wiekiem czy z wcześniejszą niepełnosprawnością⁴⁶. W innych przypadkach to krzywda doznana przez osobę starszą może uzasadniać wyższe zadośćuczynienie. Przykładem może być uszkodzenie ciała polegające na skomplikowanym złamaniu kończyny dolnej u osoby w podeszłym wieku, które może wiązać się z skomplikowanym i ryzykownym zabiegiem, a także dłuższą rehabilitacją i mniejszymi widokami powodzenia na przyszłość niż w przypadku leczenia urazów osób młodych⁴⁷. Z uwagi na zróżnicowanie stanów faktycznych nie można w tym zakresie czynić żadnej generalizacji.

Odnosząc się jeszcze do wieku jako czynnika wpływającego na wysokość zadośćuczynienia, warto wspomnieć również o stanowisku, które zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 marca 2011 roku⁴⁸. Sąd wskazał, że nie można kategorycznie twierdzić, że dziecko ze względu na wiek odczuwa tylko cierpienia fizyczne. Okoliczność, że nie ma ono jeszcze ukształtowanej psychiki, nie może

⁴² A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, s. 174.

⁴³ K. Kryła, *Glosa do wyroku SN z dnia 17 września 2010 r. I CSK 94/10*, „Glosa” 2012, nr 4, s. 52.

⁴⁴ Wyrok SN z 16 marca 2016 r., IV CSK 270/15, OSNC 2017, nr 1 poz. 12.

⁴⁵ Wyrok SN z 30 stycznia 2014 r., III CSK 69/13.

⁴⁶ Wyrok SN z 22 czerwca 2005 r., III CK 392/04.

⁴⁷ M. Fras, M. Hąbdas, *Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 645 – komentarz do art. 445 k.c.

⁴⁸ Wyrok SN z 24 marca 2011 r., I CSK 389/10.

oznaczać, że nie doznaje również cierpień psychicznych. Ponadto, sąd wskazał również, że okoliczność, iż poszkodowane dziecko zmarło, a po jego śmierci do procesu wstąpili rodzice jako spadkobiercy ustawowi, nie może prowadzić do obniżenia wysokości zadośćuczynienia⁴⁹.

Za przyznaniem wysokiego zadośćuczynienia może również przemawiać szczególne natężenie winy sprawcy szkody niemajątkowej⁵⁰. Poczucie krzywdy poszkodowanego będzie tym większe, im silniejsze będzie jego przeświadczenia o bezpodstawnym doznaniu krzywdy. Z tego powodu rażące zaniedbanie obowiązków przez sprawcę szkody uzasadnia zwiększenie zadośćuczynienia⁵¹.

Ważne dla określenia wysokości sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia są także okoliczności takie jak pozbawienie możliwości osobistego wychowywania dzieci i zajmowania się gospodarstwem domowym czy konieczność korzystania z pomocy innych osób przy prostych czynnościach życia codziennego⁵².

Niezależnie od tego, jakie czynniki zostaną w danej sprawie uznane za relewantne, określenie wysokości zadośćuczynienia za doznaną krzywdę opierać się powinno zarówno na obiektywnych i sprawdzalnych kryteriach, jak i na uwzględnieniu indywidualnej sytuacji stron⁵³. Wszystkie czynniki, które sąd zdecyduje się przyjąć w konkretnej sprawie za kryteria określenia wysokości kwoty zadośćuczynienia powinny być wskazane w uzasadnieniu⁵⁴.

6. Znaczenie rozstrzygnięć zapadających w innych podobnych sprawach dla ustalenia wysokości sumy zadośćuczynienia

W orzecznictwie można spotkać się ze skrajnymi stanowiskami odnoszącymi się do zasadności kierowania się przez sąd orzekający o przyznaniu zadośćuczynienia rozstrzygnięciami zapadającymi w innych sprawach o podobnym stanie faktycznym.

Z jednej strony Sąd Najwyższy wskazuje, że aby zasądzona suma pieniężna tytułem zadośćuczynienia była „odpowiednia”, nie może ona rażąco odbiegać od kwot zasądzanych w analogicznych przypadkach⁵⁵. W innych wyrokach

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Wyrok SN z 18 kwietnia 2002 r., II CKN 605/00, LEX 484718.

⁵¹ Wyrok SN z 22 czerwca 2005 r., III CK 392/04.

⁵² Wyrok SN z 18 kwietnia 2002 r., II CKN 605/00.

⁵³ Wyrok SN z 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00, LEX 80272.

⁵⁴ Wyrok SN z 24 września 2008 r., II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009, nr 2, poz. 58.

⁵⁵ Wyrok SN z 11 lipca 2000 r., II CKN 1119/98, LEX 50884.

można spotkać się z poglądem wyrażającym absolutny sprzeciw wobec uwzględniania tendencji orzecznictwa sądowego w podobnych przypadkach⁵⁶. Wyrażane jest również stanowisko pośrednie wskazujące, że „przesłanka ta nie jest całkowicie pozbawiona znaczenia⁵⁷”, ponieważ pozwala ocenić, czy zasądzone zadośćuczynienie nie jest nadmiernie wygórowane na tle innych podobnych przypadków⁵⁸.

Analizując zalety postawy aprobującej uwzględnianie kwot zasądzanych tytułem zadośćuczynienia w podobnych sprawach jako dodatkowego kryterium jego miarkowania można stwierdzić, że w perspektywie czasu taka postawa pozwoliłaby na utworzenie spójnej linii orzeczniczej, prowadząc w ten sposób do zniwelowania licznych wątpliwości oraz ułatwienia i przyspieszenia orzekania⁵⁹.

Określenie wysokości zadośćuczynienia podlega dyskrejonalnej ocenie sędziowskiej i każdorazowo powinno być ustalane w oparciu o indywidualne okoliczności sprawy⁶⁰. W związku z tym orzekanie w tego typu sprawach nie powinno być poddane jakimkolwiek automatyzmowi czy szablonowości. Przyjęcie przeciwnego rozwiązania byłoby ryzykowne również ze względu na możliwość zaburzenia kompensacyjnej funkcji zadośćuczynienia, która dla swego istnienia wymaga indywidualnego podejścia sędziego do orzekania. To bowiem właśnie ze względu na realizację kompensacyjnej funkcji zadośćuczynienia w wielu sprawach o zbliżonym stanie faktycznym, kwota zasądzonej sumy pieniężnej znacznie się różni. Wynika to z faktu, że te same czynniki nie mają takiej samej wartości dla poszczególnych spraw. Z uwagi na powyższe częstym skutkiem indywidualnego rozpatrywania sprawy przez sąd będą rozbieżności w zasądzanych kwotach⁶¹.

⁵⁶ Wyrok SN z 14 lutego 2008 r., II CSK 536/07, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2010, nr 5, poz. 47; wyrok SN z 28 stycznia 2010 r., I CSK 244/09, LEX 570118.

⁵⁷ Wyrok SA w Białymstoku z 13 lutego 2020 r., I ACa 428/19, LEX 2960998; wyrok SA w Krakowie z 14 lutego 2020 r., I ACa 1206/18, LEX 3021026; wyrok SA w Krakowie z 15 października 2019 r., I ACa 1294/18, LEX 2947379; wyrok SN z dnia 30 stycznia 2004 r., I CK 131/03.

⁵⁸ Wyrok SN z 26 listopada 2009 r., III CSK 62/09, LEX 738354.

⁵⁹ M. Słomińska-Chełmowska, *Przydatność kierowania się sumami zasądzonymi w innych sprawach przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia, jako nurtująca przesłanka czy wątpliwe „uprawnienie” sądów rozstrzygających?*, „Gdańskie Studia Prawnicze. Przegląd Orzecznictwa” 2015, nr 2, s. 6.

⁶⁰ A. Partyk, *Znaczenie rozstrzygnięć zapadających w innych podobnych sprawach dla ustalenia wysokości sumy zadośćuczynienia*, LEX/el.2020, s. 1.

⁶¹ M. Słomińska-Chełmowska, *Przydatność...*, s. 7.

7. Podsumowanie

Na przykładzie instytucji zadośćuczynienia pieniężnego można zaobserwować, że do zapewnienia poszkodowanemu prawidłowej ochrony jego interesów nie jest wystarczające istnienie przepisu prawnego, na podstawie którego poszkodowany może dochodzić swoich praw. Niezbędne jest, aby sądy w procesie stosowania prawa rozpatrywały każdy przypadek indywidualnie, dając szansę poszkodowanemu na uzyskanie możliwie pełnej kompensacji. Istnienie instytucji zadośćuczynienia pieniężnego w systemie prawnym jest bardzo ważne, ponieważ pozwala ono wynagrodzić krzywdę doznaną w skutek naruszenia dóbr osobistych, w tym przede wszystkim zdrowia i życia człowieka, będącymi najwyższymi dobrami podlegającymi ochronie prawnej. Z tego też względu tak istotne jest, aby wysokość rekompensaty finansowej była odpowiednia. Nie można bowiem doprowadzić do niepożądanego deprecjacji tych dóbr na skutek zasądzania przez sądy zbyt niskich kwot zadośćuczynienia. Kluczem do ustalenia przez sąd wysokości zadośćuczynienia, które stanowiłoby dla poszkodowanego źródło satysfakcji, wydaje się być odrzucenie schematycznego podejścia do tego typu spraw oraz uwzględnianie funkcji kompensacyjnej zadośćuczynienia w jak najszerszym zakresie.

Jednocześnie należy jednak pamiętać, że żadne środki prawne nie będą w stanie zatrzeć w pamięci poszkodowanego doznanej krzywdy. Zasądzenie przez sąd sumy pieniężnej pozwoli jedynie na zmniejszenie cierpienia poszkodowanego.

Bibliografia

- Dyka I. *Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001, nr 3, s. 591-638.
- Fras M., Habdas M., *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353-534)*, Komentarze Praktyczne, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Garlicki S., *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1971.
- Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Kryła K., *Glosa do wyroku SN z dnia 17 września 2010 r. I CSK 94/10*, „Glosa” 2012, nr 4, s. 48-54.
- Matys J., *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Nesterowicz M., *Cywilne prawo – zobowiązania zadośćuczynienie a rozmiar krzywdy. Glosa do wyroku SN z dnia 20 kwietnia 2006 r., IV CSK 99/05*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2009, nr 4, poz. 40 c.
- Partyk A., *Znaczenie rozstrzygnięć zapadających w innych podobnych sprawach dla ustalenia wysokości sumy zadośćuczynienia*, LEX/el.2020.
- Słomińska-Chelmowska M., *Przydatność kierowania się sumami zasądzonymi w innych sprawach przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia, jako nurtująca przesłanka czy wątpliwe „uprawnienie” sądów rozstrzygających?*, „Gdańskie Studia Prawnicze. Przegląd Orzecznictwa” 2015, nr 2, s. 52-61.
- Szpunar A., *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1975.
- Szpunar A., *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1999.

Wykaz aktów prawnych

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2020 poz. 1740, 2320.
- Ustawa z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, t.j. Dz.U. 2020 poz. 1820.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, t.j. Dz.U. 2019 poz. 1231; 2020 poz. 288.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2020 poz. 1444, 1517.
Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, t.j. Dz.U. 2020 poz. 849.

Wykaz orzecznictwa

Orzeczenie SN z 24 czerwca 1965 r., I PR 203/65, LEX 13394.
Wyrok SN z 3 maja 1972 r., I CR 106/72, LEX 7085.
Wyrok SN z 22 kwietnia 1985 r., II CR 94/85, LEX 8713.
Wyrok SN z 7 października 1998 r., I CKN 418/98, LexPolonica 353779.
Wyrok SN z 11 lipca 2000 r., II CKN 1119/98, LEX 50884.
Wyrok SN z 18 kwietnia 2002 r., II CKN 605/00, LEX 484718.
Wyrok SN z 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00, LEX 80272.
Wyrok SN z 11 października 2002 r., I CKN 1065/00, LEX 33290.
Wyrok SN z 30 stycznia 2004 r., I CK 131/03, OSN 2005, nr 2, poz. 40.
Wyrok SN z 10 lutego 2004 r., IV CK 355/02, LEX 897875
Wyrok SN z 22 czerwca 2005 r., III CK 392/04, LEX 177203.
Wyrok SN z 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05 LEX 153254.
Wyrok SN z 10 marca 2006 r., IV CSK 80/05, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2007, nr 1, poz. 11.
Wyrok SN z 9 listopada 2007 r., V CSK 245/07, LEX 369691.
Wyrok SN z 14 lutego 2008 r., II CSK 536/07, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2010, nr 5, poz. 47.
Wyrok SN z 24 września 2008 r., II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009, nr 2, poz. 58.
Wyrok SN z 26 listopada 2009 r., III CSK 62/09, LEX 738354.
Wyrok SN z 28 stycznia 2010 r., I CSK 244/09, LEX 570118.
Wyrok SN z 18 lutego 2010 r., II CSK 434/09, LEX 602683.
Wyrok SN z 17 września 2010 r., II CSK 94/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 44.
Wyrok SN z 14 stycznia 2011 r., I PK 145/10 OSNP 2012, nr 5-6, poz. 66.
Wyrok SN z 24 marca 2011 r., I CSK 389/10, LEX 848122.
Wyrok SN z 3 lipca 2013 r., V KK 464/12, LEX 1341290.
Wyrok SA w Katowicach z 20 stycznia 2014 r., I ACa 763/13, LEX 1428063.
Wyrok SN z 30 stycznia 2014 r., III CSK 69/13, LEX 1463872.
Wyrok SA w Łodzi z 5 lutego 2014 r., I ACa 936/13, LEX 1439218.
Wyrok SN z 16 marca 2016 r., IV CSK 270/15, OSNC 2017, nr 1 poz. 12.
Wyrok SN z 23 stycznia 2019 r., V KK 263/18, LEX 2615849.
Wyrok SN z 27 marca 2019 r., V CSK 77/18, LEX 2652328.
Wyrok SN z 17 lipca 2019 r., I PK 68/18, LEX 2696942.

Wyrok SA w Krakowie z 15 października 2019 r., I ACa 1294/18, LEX 2947379.

Wyrok SN z 26 listopada 2019 r., IV CSK 386/18, LEX 2786140.

Wyrok SA w Białymstoku z 13 lutego 2020 r., I ACa 428/19, LEX 2960998.

Wyrok SA w Krakowie z 14 lutego 2020 r., I ACa 1206/18, LEX 3021026.

STRESZCZENIE

Opracowanie dotyczy instytucji zadośćuczynienia, stanowiącego jeden ze sposobów naprawienia szkody niemajątkowej. Przyznana suma pieniężna ma wynagradzać doznane cierpienia fizyczne i psychiczne, a co za tym idzie ma stanowić pewnego rodzaju ekwiwalent poniesionej szkody niemajątkowej. Aby funkcja ta mogła być realizowana, wysokość zadośćuczynienia musi zostać należycie ustalona w oparciu o czynniki istotne dla danego stanu faktycznego. Uznanie, czy osobie, której została wyrządzona szkoda, należy się zadośćuczynienie i w jakiej wysokości należy do kompetencji sądu. W niniejszym artykule omówione zostały przykładowe czynniki, którymi sąd powinien kierować się przy określaniu wysokości należnego zadośćuczynienia. Wskazano, jak dużym wyzwaniem dla sądu jest orzekanie o kompensacyjnej funkcji zadośćuczynienia.

Słowa kluczowe: zadośćuczynienie, ustalenie wysokości zadośćuczynienia, poszkodowany, kompensacja, dyskrecjonalność sędziowska

SUMMARY

The study concerns the institution of compensation, which is one of the ways to compensate for non-pecuniary damage. The sum of money awarded is intended to compensate for physical and psychological suffering and consequently – to constitute a kind of non-pecuniary damage equivalent. In order to implement this function, the amount of compensation must be duly determined based on factors relevant to the facts. Determining whether the injured person should be compensated, and with what amount, is the competence of the court. This article discusses examples of factors which the court should use to determine the amount of compensation. At the same time, discussion of this issue outlines how challenging it is for the court to implement the compensatory function of this institution.

Keywords: compensation, amount of compensation, injured party, compensatory role, judicial independence

Wykaz rzeczywistych recenzentów w 2020 r.:

Barbara Bajor

Andrzej Bierć

Mateusz Błachucki

Paweł Daniluk

Jolanta Jakubowska-Hara

Joanna Mucha-Kujawa

Grzegorz Nita-Jagielski

Ariadna H. Ochnio

Paweł Podrecki

Robert Siwik